

ŠKOFJELOŠKO ČEBELARSTVO

Ta panoga kmetijstva, ki jo umetniki tako radi nazivajo poezijo kmetijstva, tudi pri nas ni nepoznana. Kolikor daleč sega zgodovina Slovencev v tem okolišju, najdemo tudi sledi o čebelarstvu. Že v Grudnovi zgodovini Slovencev beremo, da so morali podložni kmetje v današnji Stari Loki dati desetino od medu in voska.

Čebelarstvo je bilo za takratne razmere že dokaj razvito. Ker ni bilo še elektrike niti petroleja, so uporabljali za razsvetljavo le voščene sveče. Ker je bila takšna razsvetljava draga, so jo rabili le po samostanih in gradovih. Tudi med je bil, ker še ni bilo sladkorja, slaščica in zdravilo obenem. Veliko medu so tudi izvozili, posebno v severne nemške dežele, kjer so ga visoko cenili posebno pri izdelavi medenega peciva. Tako je trgovina s čebelinimi pridelki prinašala kraju lepe dohodke.

Tudi pašne razmere so bile dosti boljše kot so danes. Tehnika poljedelstva še ni bila tako razvita kot je današnja, saj niso poznali drugih kmetijskih strojev kot lesen plug in brano. Tudi umetnih gnojil in čistilnikov za žito še ni bilo, njive pa so bile polne medečega plevela, na katerem so imele čebele celo leto dobro pašo. Več je bilo travnikov, pašnikov in neobdelane zemlje, pa tudi gozd je prispeval svoje. Borovnice, kostanji in razno medeče grmovje je večkrat napolnilo panje. Na polju je bila glavna paša jeseni na ajdi. Ker krompir še ni bil tako poznano živilo kot je danes, so ga sadili malo, zato pa toliko več žita. K temu je bil kmet prisiljen, ker je potreboval dosti slame za krmo živini in za pokrivanje streh, saj so bile hiše in gospodarska poslopja največkrat krita s slamo. Da pa ni ostalo po žetvi polje prazno, je vsega obsejal z ajdo. Če je bilo ob cvetenju ugodno vreme, sta bila zadovoljna oba, kmet in čebelar. Znano je: če ima čebelar ajdovo med, ima tudi kmet zrnje. Čeprav so čebelarili takrat še v preprostih panjih, tako imenovanih kranjičih, so večkrat pridelali posamezni čebelarji po več centov ajdovega medu. Tudi kmetje so prišli ob dobri paši na svoj račun in so posamezniki pridelali po več sto mernikov ajde.

Po končani paši so vse odvečne panje podrli; za pleme so pustili le najboljše z mladimi maticami. Med so prodali medarjem, najprej pa so morali izpolniti svojo dolžnost do gradu ali samostana. Precej medu je ostalo tudi za domačo porabo, določen del pa je ostal tudi za krmljenje čebel. Ob dobrih letinah so kuhali tudi izborno medicino, ki so jo pili ob raznih slavnostih in so prodajali tudi po sejnih in cerkvenih žegnanjih. Večkrat je bil dohodek od čebel večji kot od kmetije in zato se je pri marsikateri hiši ohranilo čebelarstvo skozi več rodov. Prišlo pa so tudi slabe letine, medu ni bilo, sladkorja tudi ne, in ker čebelarji niso imeli zaupanja vanj, so krmili čebele z vodo kuhanih sladkih hrušk. Seveda je zaradi tega dosti čebel pomrlo od lakote. Vendar čebelarji niso obupali; kar je ostalo, so skrbno pasli in po nekaj dobrih letinah so bili zopet na konju.

Ker sem prej omenil kranjiče, bi bilo dobro, da jih malo bolj natančno opišem. Bili so to preprosti panji različne dolžine in širine, kakršne so bile pač deske. Stranice, dno, tla in sprednja končnica so bile trdno zbite skupaj, le zadnja končnica se je odpirala, da je lahko čebelar stresel vanj roj in opravljal vsa dela v njem. Na vrhu je imel vsak panj veho. Ob dobri paši je čebelar veho odprl in na panj položil majhen zabojček, tako imenovano »škotlo«. Če je bila dobra ajdova paša ali kadar je medila smreka, so nanosili močni panji tudi po več takih škotel medu.

Sprednje panske končnice so bile vse poslikane z različnimi prizori iz družinskega, lovskega, obrtniškega in verskega življenja. Lep je bil pogled na večji čebelnjak, ko je imel vsak panj drugačno sliko. Iz svojih otroških let se še dobro spominjam, kako smo otroci občudovali te slike, ko so nedaleč od nas postavili več sto panjev v ajdovo pašo. Pri nas je bil najbolj poznan in je naslikal največ slik Fr. Peternelj p. d. Mujovčev iz Pungarta. Slikali so tudi podobar Puc iz Škofje Loke, Bradeško iz Kranja in še razni samouki iz Selške in Poljanske doline. Le žal, da je veliko teh starih slik s panji vred odšlo v inozemstvo, kjer so prej spoznali vrednost tega dela kot mi. Šele po prvi svetovni vojni so se začeli tudi pri nas zanje zanimati in jih zbirati. Tako hrami največjo in tudi najlepšo zbirko Narodni muzej v Ljubljani, precej jih ima tudi muzej v Škofji Loki in Zveza čebelarških društev v Ljubljani. Veliko jih je še pri raznih čebelarjih, toda ti se zavedajo njih pomena, zato jih ne dajo iz rok.

V zadnjih petdesetih letih je tudi čebelarstvo napravilo velik korak naprej. Izdedali so panje s premakljivim satjem, začeli delati umetno satje, med pa pridobivati s točenjem na mesto s stiskanjem kot prej. Z besedo in tiskom se je propagiralo umno čebelarstvo in čebelar, ki ni bil slep in gluha za vse, je vse te pridobitve lahko uporabil v svojo korist. Tako mu panj in čebela nista bila več skrivnostna, s sedmimi pečati zaprta knjiga. Nastala so čebelarska društva, ki so izdajala čebelarske knjige in časopise. Tudi boljša prometna sredstva, zlasti železnice, so pripomogle, da se je odprla trgovina z živimi čebelami.



Čebelnjak umrlega Jerneja Logondra iz Pevna

Tako so naši čebelarji prodali letno po več sto panjev v inozemstvo. Naša čebela je splošno znana kot zelo krotka in pridna, zato so tuji kupci radi segali po njej. Največ čebel so pokupili in izvozili gorenjski čebelarski trgovci. Izmed domačinov se je najbolj uspešno ukvarjal s tem poslom Primož Zontar iz Sv. Duha. Ker je imel obširno lastno čebelarstvo, je pošiljal v tujino večinoma le svoje lastne čebele. Tudi po prvi vojni so šle naše čebele še dobro v denar, ker je bilo drugod toliko čebel uničenih. Tedaj se je začel pečati s to trgovino tudi Valentin Noč iz Škofje Loke. Razposlal je lepo število plemenjakov, rojev in matic po celi državi in tudi v inozemstvo. Zal mu je druga svetovna vojna ustavila lepo vpeljano trgovino, ko so tuje države z izgovorom, da so naše čebele bolne, zaprle svoje meje.

Tudi prvotni preprosti panj se je moral umakniti modernemu panju. Preizkusili so različne sisteme in končno je ostal le A. Z. panj, ki je vsestransko uporabljen, bodisi za čebelarstvo na stalnem mestu, ali za prevoze na pašo. Največ zaslug za njegovo razširitev imajo že umrli čebelarji bivši starološki dekan Mrak, Matej Vidmar in Jože Okorn. Zal, da jih ni več med nami; na njihova mesta so stopili mlajši, a zato nič manj vneti delavci za napredek čebelarstva.

Leta 1898 je bilo v Ljubljani ustanovljeno »Slovensko čebelarsko društvo«, ki si je nadelo nalogo zbrati vse slovenske čebelarje, jih učiti umnega naprednega čebelarstva, jih oskrbovati s panji in čebelarskimi potrebščinami in jim pomagati ob slabih letinah s cenejšim sladkorjem. Izdajalo je list »Slovenski čebelar« in ustanovljalo tudi podružnice po deželi. Med prvimi je bila ustanovljena tudi v Škofji Loki za območje občin Škofja Loka, Stara Loka in Zminec s sedežem v Škofji Loki. V tej podružnici so bili zbrani vsi napredka željni čebelarji, ob strani so stali le tisti, ki sploh niso vredni, da bi nosili to ime. Duša vsega dela in napredka pri nas je bil Matej Vidmar, ki je bil ustreljen kot talec dne 9. februarja 1944. Njegovo vzorno čebelarstvo je bilo stalna šola za druge čebelarje. Kot izobražen čebelar je tudi mnogo pisal v »Slovenskega čebelarja«. Dobro poznan napreden čebelar je bil tudi Fortunov oče iz Pevna. Poleg obširne kmetije je imel še veliko čebelarstvo in dostikrat je bilo jeseni v njegovem čebelnjaku do dve sto panjev čebel. Imel je svoj sistem panjev, s katerimi je prav dobro čebelaril. Prodajal je med, čebele, roje in spomladi plemenjake in tako imel večkrat od čebel več dohodka kot od kmetije. Umrli je po drugi svetovni vojni v visoki starosti 98 let. Veliko je storil za napredek čebelarstva tudi Jože Okorn. Kot čebelarski potovalni učitelj je imel v vasi Pungart veliko vzorno urejeno čebelarstvo, kjer je prirejal tečaje in predavanja. Imel je tudi plemenitno postajo za vzrejo matic. Kot priznan čebelarski strokovnjak je tudi pisal v domače in tuje čebelarske liste. Zal je njegovo čebelarstvo po njegovi smrti kmalu popolnoma propadlo.

Druga svetovna vojna tudi čebelarjem ni prizanesla. Zahtevala je med njimi več žrtev, ki so dali svoja življenja za svobodo. Tako so padli Matej Vidmar, Anton Gosar, Anton Rešek in še drugi. Tudi več čebelnjakov se je izpraznilo, ker



Člani škofjeloške čebelarke podružnice l. 1921

ni bilo nikogar, da bi skrbel zanje. Društveno življenje je popolnoma zamrlo, ker čebelarji niso hoteli sodelovati z okupatorjem. Ta je sicer nudil sladkor proti oddaji medu. Sladkor so čebelarji jemali, a oddajo medu odlašali iz leta v leto z izgovorom na slabe letine. Vse delo, kolikor ga je bilo, je vodil tov. Noč. Skrbel je, da se je dobil sladkor, oskrboval in prikrival čebele partizanov, da jih niso zaplenili Nemci in tako rešil marsikateri panj čebel.

Po vojni so se preostali čebelarji zopet zbrali, da bi nadaljevali nasilno prekinjeno delo. Obnovili so društveno delo in kakor pred vojno zajema podružnica čebelarskega društva tudi sedaj tri bivše občine, ki so združene v sedanji občini Škofja Loka. Članov čebelarjev je 40 do 50. Vsako leto kateri odpade, bodisi da opusti čebelarstvo ali zaradi smrti, vstopi pa zopet kak nov, tako da je loška čebelarska bratovščina stalno približno enaka. Zaradi reorganizacije Slovenskega čebelarskega društva v Ljubljani je tudi naša podružnica postala samostojno društvo, v katero so vključene vse čebelarske družine obeh dolin in Sore. Društvo ima sedež v Škofji Loki; načeluje ji vneti čebelar Jože Detela iz Puštala, tajnik in blagajnik pa je že ves čas po vojni Janez Žontar iz Virmaš, znani čebelarski pisatelj. Družina skrbi za napredek čebelarstva v kraju, prireja čebelarske tečaje in predavanja. Strokovno glasilo je Slovenski čebelar, ki izhaja mesečno v Ljubljani. Družina je imela tudi svojo opazovalno postajo, ki jo je 25 let vodil tajnik v Virmaših. Opustil jo je pred leti zaradi bolezní. Po natančnih ugotovitvah glede donosa in porabe je dognal, da je pri nas čebelarstvo nerentabilno, ker je povprečni donos le 4,5 kg na panj letno, kar znaša le polovico rentabilnega donosa čebelarstva.

Glede donosnosti spada loški okoliš med pasivne. Le ljubezen do čebel še drži čebelarje, da ne vržejo puške v koruzo. Večina zemlje, ki pride v poštev za pašo, leži vzhodno in severovzhodno od mesta na odprtem, vetrovom izpostavljenem polju, iki ovirajo že tako slabo medenje. Le na zahodni in južni strani tvori hribovje ob vходу v obe dolini nekaj zavetnih leg. Manjka pa v celem kraju zgodnje pomladne paše, zlasti na reši, ki nudi ob ugodnem vremenu prvo dobro pašo. Tako do cvetenja češnje in sadnega drevja ni nobene paše. Največkrat pa nastopi takrat še slabo vreme in čebelarju ne preostane drugega, kot seči v žep, da obdrži čebele pri življenju.

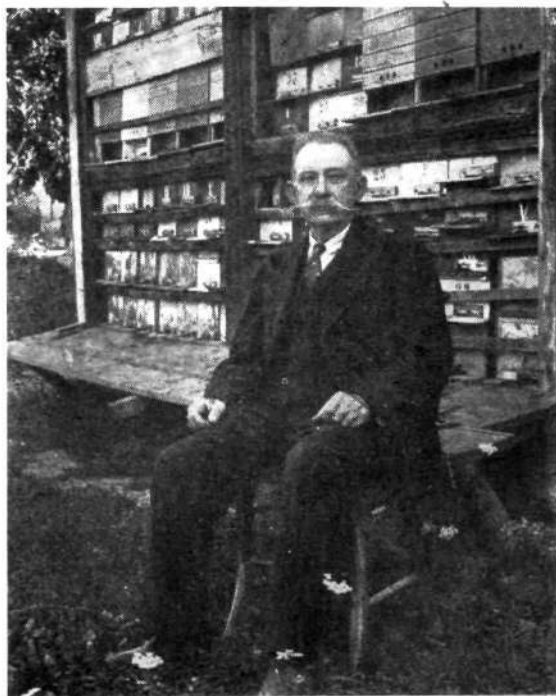
Tudi izgledi za bodočnost čebelarstva v našem kraju niso najboljši. Industrializacija in mehanizacija kmetijstva uničujeta že tako skromno pašo. Pospešuje se kmetijstvo, živinoreja, sadjarstvo, le čebelarstvo je pastorka kmetijstva. Največkrat se sliši, da je to šport in kdor ga hoče gojiti, naj zanj tudi žrtvuje. Čebelarji ne zahtevajo kdo ve kakšnih podpor, vendar bi jim kmetijske zadruge morale nuditi vsaj neposredne koristi. Vzemimo samo škropljenje sadnega drevja. Mile zime brez snega in mraza so primerne za to delo, vendar se največkrat odlašajo do pomladi, ko so vrtovi polni cvetočega pomladnega žafrana, ki nudi prvo pašo čebelam. Čebele hero te zastrupljene cvetlice in s tem zastrupijo sebe in zalego. Panji so 14 dni po škropljenju prazni, namesto da bi bili polni zalege in živali. In jeseni ni sadja niti za domačo porabo, kaj šele za razno potrebno in nepotrebno pijačo. Kaj pomagajo moderne sadne sušilnice, ostale bodo jeseni brez dela, če ob cvetenju sadnega drevja ne bo čebel.

In travniška paša. Včasih je bila živina od pomladi do pozne jeseni zunaj na paši in bilo je dosti pašnikov in neobdelane zemlje, kjer se ni nikdar kosilo. Ta zemljišča so nudila čebelam celoletno pašo. Danes je živina vse leto v hlevu, pašnike so preorali v njive, tako da so ostale med njimi le ozke meje. Na njive sejejo očiščeno seme, plevel zatirajo, njive zaradi pomanjkanja hlevskega gnoja gnoje z umetnimi gnojili, na travnike razvažajo gnojnico in posipajo umetni gnoj, kar vse pospešuje rast visokih nemedecih rastlin zlasti raznih detelj. In čas košnje. Stari kmetje so se držali načela, da se mora seme trave pred košnjo otresti, da je drugo leto bolj gosta ruša. Tako se je začela košnja šele konec junija in čebele so lahko dobro izkoristile travniško pašo. Sedaj pa kosijo v začetku junija, ko začne trava šele cveteti, ker ima mlada trava več hranilnih snovi v sebi kot stara. Tako ostane ta edino izdatna paša brez koristi za čebele; ker je čebelarjev manj kot kmetovalcev, zmagaja pač večina.

Tudi naša za Sorško polje tako znana ajdova paša peša iz leta v leto. Prejšnje čase je zadostovala še za stotine uvoženih panjev, sedaj kmalu ne bo več niti za domače, ker sejejo dosti manj ajde kot prej, pa tudi medu ne več tako izdatno kot nekdanj. Vzrok je izrojenost semena in prevelika uporaba umetnih zlasti dušičnastih gnojil, kar vse vpliva tudi na ajdo. Zaradi tega so tudi že domači čebelarji primorani voziti čebele na druga pasišča. Spomladi gredo v Istro, poleti v gozdno pašo pod Krim ali na Notranjsko in jeseni v hrvaško primorje ali v Liko na žepek.

V gozdu dobe čebele še največ na borovnicah in na pravem kostanju. Le žal, da borovničevje kosijo za steljo in da so posekali na tisoče kostanjevih dreves, in to le stare, ki najbolj mede. Sedaj je uničevanje tega drevja vsaj deloma ustavljeno in upamo, da bo v bodoče še nudilo čebelam vsaj skromno pašo.

Precej bi se lahko še storilo za izboljšanje čebelne paše s tem, da bi se pogozdile razne goličave z medonosnimi drevesi kot so kostanj, javor in lipa. Na slabem svetu in ob vodah naj bi sadili akacijo, ki dobro medu, po mestih in drevoredih pa lipe, divji kostanj in japonsko soforo ter razno drugo medeče grmovje, da bi tako nudili čebelam vsaj



Čebelarski pionir Primož Zontar ob 75-letnici pred svojim čebelnjakom

delno nadomestilo za pašo, ki jim je bila vzeta z napredkom kmetijstva. Čelbelarstvo ni pridobitvena ali športna panoga, temveč važna veja kmetijstva, ki pomaga kmetu in sadjarju pri njegovem delu in napredku in mu množi njegove dohodke.

Janez Zontar

OB DVAJSETLETNICI MUZEJSKEGA DELA V ŠKOFJI LOKI

Dvajset let muzejskega dela v Škofji Loki predstavlja za kulturno življenje Loke obdobje zase. Saj se je v tem razdobju Loka z delom in uspehi Muzejskega društva predstavila svetu kot kulturno bogato in dozorelo mesto na Slovenskem. Splošno priznani loški muzej je sad dvajsetletnega požrtvovalnega in vztrajnega dela, ki ga je vodila ljubezen do rodne zemlje in pravilno razumevanje in vrednotenje spomenikov preteklosti.

Pred dvajsetimi leti so loški profesorji položili temelj mestnemu muzeju. Obrtno-industrijska razstava l. 1936, kjer so bili razstavljeni tudi predmeti loških cehov, je dala prvo pobudo in tudi prvo muzejsko zbirko. Loškemu rojaku prof. Francetu Planini se je ob razstavi prvemu porodila misel o mestnem muzeju. Razodel jo je svojemu prijatelju dr. Pavletu Blazniku, nato pa sta to zamisel skupaj predložila loškim profesorjem, ki so se kot običajno ob koncu šolskih počitnic zbrali na svojem vsakoletnem sestanku. Vsi so predlog navdušeno sprejeli. Spoznali so, da ima loško ozemlje tako bogato kulturno preteklost, da bi jo mogli predstaviti v samostojnem muzeju. Dne 22. avgusta 1936 so poslali zato mestni občini predlog za ustanovitev mestnega muzeja. Tudi občinski možje so navdušeno sprejeli njihov predlog ter so skupaj z njimi pričeli s pripravami. Dne 2. novembra 1936 se je konstituiral pripravljalni odbor, ki je organiziral zbiranje predmetov in iskal primerne muzejske prostore. Da bi svoje načrte laže uresničili, so ustanovili Muzejsko društvo, ki je imelo ustanovni občni zbor 23. julija 1937, kjer je bil izvoljen prvi društveni odbor: predsednik dr. Pavle Blaznik, podpredsednik Stevo Šink, tajnik Tone Polencec, blagajnik dr. Albert Homan, gospodar France Planina, odbornika Matevž Zihrel (župan) in Oto Burdych, preglednika računov Maks Milavčič in Karel Sovre.

Njihovo prizadevanje je navdušilo loške meščane, da so pokazali veliko razumevanja in naklonjenosti za muzejsko delo. Nudili so svoje starinske predmete, ki so se kmalu tako namnožili, da je društveni odbor z njimi opremil 4 sobe starega rotovža, katere mu je dala na razpolago mestna občina. Tako je bil ustanovljen loški muzej, ki so ga slovesno odprli 27. avgusta 1939.

Postavljeni so bili temelji. Vneto prizadevanje loških rojakov in ljubezen do ustanove sta obetala še nadaljnje uspehe.

Posvetili so skrb tudi spomenišskemu varstvu mesta samega in arheološkim zanimivostim na terenu. V avgustu 1940 so s finančno pomočjo rojaka dr. Jožeta Ranta in pod strokovnim vodstvom dr. Ložarja odkrili dve ilirski gomili v godeških dobravah. Izkopavanje sicer ni dalo zaželenih uspehov, ker sta bila grobova že prej izropana, vendar je z nekaterimi ilirskimi najdbami pomnožilo skromno arheološko zbirko loškega muzeja, ki je doslej posedovala le maloštevilne rimske najdbe iz temeljev sedanje loške osnovne šole.

Svetovna vojna je muzejsko delo za nekaj let prekinila; zadnji občni zbor je bil 12. novembra 1940. Vendar je zbirka v kapucinski cerkvi, kamor so jo l. 1944 prenesli Nemci, skupaj z drugimi kulturnimi spomeniki Loke in baročnimi oltarji iz Dražgoš dočakala svobodo.

Ko so se loški rojaki, ljubitelji muzeja, vrnili iz narodnoosvobodilne borbe in internacij, so zopet začeli z delom. Dne 13. decembra 1945 je bila prva seja po osvoboditvi. Najprej so poiskali muzejske zbirke. Vojna škoda na muzejskih predmetih in na starinskem izgledu mesta je znašala 165.000 din. Zbirali so tudi novo gradivo. Pomembni delež je dalo Visoko s Kalanovimi in Tavčarjevimi spominskimi predmeti, narasla je etnografska zbirka, ustanovila se je živalska zbirka in zbirka cerkvene umetnosti. Misliiti je bilo treba na večje in primernejše prostore. S finančno pomočjo mestne občine so vzeli v najem Puštalski grad, kjer so 28. julija